

ЕКОНОМСКА ПОЛИТИКА У САВРЕМЕНОЈ ЕКОНОМСКОЈ ТЕОРИЈИ¹

1. Економика понуде

Економика понуде (supply-side economics) припада тзв. економском фундаментализму, тј. неокласичној матици, односно неокласичној доктрини лицитације цијена. Са кејнзијанском конкурентном економском политиком ова школа има подударне позиције у том смислу што и један и други правац сматрају да државна економска политика показује завидан утицај на привреду. Њени главни представници су Артур Лафер са универзитета Јужна Калифорнија и Џ. Гилдер. Они подвлаче значај агрегатне понуде, умјесто агрегатне тражње чију су улогу глорификовали кејнзијанци. Поред тога они стоје на становишту да снижење пореза ствара јак мотив за производњу, услед чега повратно долази до већег прилива прихода у државне касе путем опорезивања него што би то био случај са задржавањем високих пореских стопа. Ова теорија је значајна и по томе што указује на потребу успостављања класичног механизма акумулације капитала (самофинансирање инвестиција, а потом, евентуално, користити позајмљена средства), слободног дјеловања тржишта и слободног предузетништва, те што указује да рјешење проблема економске ефикасности не треба тражити нигдје него примарно у **производњи**, тј. **на сектору трошкова**, који су кључни фактор понуде.

У функцији смањења трошкова, односно веће производње и понуде, у свјетлу ове теорије, нужно је:

- **Редуковати и рационалисати државу**, скинути је "људима с леђа" и што више изгнати је из привреде, како је то накада говорио Реган, председник САД, а за узврат би требало очекивати постепено враћање економског бизниса из сфере тзв. црне економије у легалне токове;

- **Афирмисати и јачати привређивање на тржишним основама**, са "лицитацијом цијена" као његовим темељним својством. У том контексту, ова теорија се посебно залаже:

- за смањење буџетских асигнација у државни привредни сектор, јер оне повећавају дефицит буџета и оджавају, добрим дијелом животно неспособне фирме,

1 Пренијето, уз мање редакцијске интервенције, из нашег рада "Основи екиномске политике," Економски факултет, Српско Сарајево, 1998.

- за смањење инфлације, те важне баријере акумулацији капитала,
- за приватизацију државних актива,
- за брже производно реструктурисање фирми и стимулисање штедне и инвестиција;
- за деретулацију, и
- за доминантно индиректне, тј. економске регулативне мјере државе;

- Стално побољшавати параметре кадровског фактора у друштву, на бази образовања, преквалификација, улагања у **људски капитал** у широком смислу ријечи - ради веће продуктивности, уз истовремено стимулисање инвестиција у **физички капитал** - било бржом замјеном основних средстава, одлагањем плаћања пореза на инвестиције, и сл.

- Водити политику **смањења пореза** (како за предузетнике, тако и **становништво**), која стимулативно и подједнако дјелује и на понуду и на штражњу, и има далекосежне позитивне посљедице на радну мотивацију, тедњу, инвестиције итд. Инсистирање на снижењу пореских стопа полази од парадигме Лаферове криве, која тврди да ако држава не намеће, неће оприходовати ништа. Истина је у средини - значи у одређеној стопи пореза која ће одговарати и држави и појединцима, а послије које свако повећање пореских стопа води мањем приходу за државу.

Реганомика - економска политика САД у доба председника Регана, израсла је управо на концепту економике понуде. Карактерисала се тиме што је у први план избацила опште снижење пореза, реформисање, односно смањење социјалне помоћи и сличних трансферних расхода, дерегулисање економских токова, и, уопште, радикално смањење државног администрирања. Поред тога реганомика (Reaganomics), а слично је поступио и тачеризам, није "пристала" уз гарантовање доходака, него је стала уз функционисање тржишта рада, те уз лимитирање стопе раста новчане масе. Прерасподјела средстава у сфери социјалних ресурса, без раста расхода за те намјене, и њихово преалотцирање у сектор војне сфере и одбране, које су тих година "због рата звијезда" имале повећане трошкове, такође је упечатљива карактеристика реганомике. Кресање социјалних ресурса у оквиру назначене економске политике, било је утемељено на убјеђењу да људи у условима велике "социјале" постају лијени, да велики социјални трансфери дестимулишу људе да упорно и креативније мисле о свом социјалном положају.

Као што се види, економска теорија понуде значи негацију и **разлаз са кејнзијанизмом**, јер се залаже за средњорочну стабилизацију (а не за стабилизацију на краatak рок), затим за дерегулацију и тржиште, повећање штедне на бази смањења пореза ...

Мјере усмјерене ка снижењу трошкова, попут продужења пензионог периода, интензивнијег рада у јединици времена, увођења професионалног менаџмента, партиципације у управљању, приватизације и сл., биле су, такође, изведене из концепта економике понуде и имале су у коначном за циљ смањење трошкова производње, односно повећање понуде. Међутим, показало се да смањење пореза више дјелује на агрегатну тражњу, а не, и поготово примарно, на понуду. У борби

против инфлације, економика понуде има свој оригинални и цјеловит приступ у који сада не можемо улазити.

Економија понуде има своје двије изразите грешке, односно слабости. Свакако, није у питању теоријски став да ли постоји нека граница када су пореске стопе превисоке и да ли би смањење пореских стопа дало подстрек производњи. Јасно је да с тим треба рачунати. Но овдје се ради о грешкама друге природе: прво, слѣдбеници теорије понуде прецјењују еластичност понуде рада и димензије реактивног понашања инвестиција на промјене стопа пореза, и друго, они потцјењују вријеме које је економици потебно да се адаптира на нове услове. Не долази аутоматски до позитивних реакција, у датом смислу, на промјене пореске стопе и често је потребно по неколико година да се економски институти прилагоде промијењеној економској и пословној средини.

Залажући се за тврде услове привређивања, ова концепција конкурентне економске политике, према многим економистима, одиграла је значајну улогу у настајању великог буџетског дефицита САД почетком 80-тих година.

2. Теорија очекивања

У економији се не само људи него и привредни агенси понашају рационално или настоје да се тако понашају. Друго је питање да ли тако на крају и буде. Привредни субјекти формирају своја очекивања и сагласнос њима креирају понуду, врше инвестирање, преалоцирају факторе производње, провоцирају раст тражње и сл. Тако они чине рационални избор, али резултати могу испасти сасвим другачији. Централно питање овдје је - како се формирају "очекивања" - јер од тога овиси и понашање, односно политика функционисања и политика развоја економских агенаса. Теорија адаптивних очекивања (*adaptive expectations hypothesis*) је теорија која стоји на становништу да се очекивања субјеката формирају једноставно екстраполацијом развојних тенденција из прошлости у будућност.

Дакле, полази се од мишљења да будућност може бити само иста или нешто мало другачија од прошлости и у таковој будућности се лако "борити" искуством и, на темељу њега, прилагођавајућим корекцијама властитог понашања и развојних путања. Отуда се ова економска теорија и зове "здравосмисленом", јер полази од логике здравог смисла и политике прилагођавања (*accomodating policy*).

Чињеница је, међутим, да је за успјешан привредни развој нужно критички преиспитати и прошлост и будућност, а нарочито је битно разликовати очекивани од неочекиваног догађаја у будућности. Посљедице једног и другог догађања драстично се међусобно разликују.

Формирањем очекивања на комбинованој основи, с једне стране сагласно екстраполацији економске прошлости у будућност, а с друге стране на основу анализе будућних перформанси и општих развојних могућности, бави се теорија рационалних очекивања.

Ова последња је модернија и научно цјењенија и већ фигурише као продоран и иновативан теоријски систем.

Теорија рационалних очекивања (rational expectations theory) је макроекономски аналог познатој чикашкој школи либералне микроекономије, а предводе је Роберт Лукас (нобеловац, 1995.) из Чикага и Томас Сарцент из Минесоте, а ту су још Џ Мут, Л. Репинг, Роберт Баро, Едвард Прескот, Неил Уолес и други. Ријеч је о школи економских погледа која припада (нео)класичној матици - економији лицитације цијена, с тврдим придржавањем за методолошке принципе класике због чега је и названа "новом (нео) класичном економиком".

Ово је теоријска школа која је отворила питање смислености и значаја државне економске политике уопште. Према њој људи се понашају рационално, имају своја рационална очекивања, те је зато грешка претпостављати велику улогу државне економске политике на привредну активност. Та улога и тај утицај су, сгласно ратекс школи, мали. Због карактера њихових очекивања (рационална очекивања) људи и привредни субјекти не могу бити обманути од стране државне и њене економске политике, а ако до тога и дође настојаће то брзо компензирати. По својој суштини овај концепт је **синтеза концепције рационалности** (рационално понашање и прилагођавање условима) и, **концепције антиципације будућности**, која рачуна са одређеним очекивањима; заправо ријеч је о "интеграцији" концепта лицитације цијена са концепцијом која рачуна са изненадним шоковима.

Сагласно претходном:

1. привреду, која максимизира профит, према будућности воде - очекивања, а она се, између осталог, формирају и под утицајем економске политике. При томе, субјекти ће настојати да се понашају на основу очекивања која су се формирала у прошлости и логике (ако расте инфлација-рачунају да ће монетарна политика бити рестриктивна или, пак ако падају дохоци, претпоставиће раст понуде новца), те да за њих неприхватљиву економску политику учине неефикасном.

2. Привредни субјекти се (у датим околностима) рационално понашају, - окренути су према будућности и настоје антиципирати све будуће промјене,

3. Субјекти су, на бази расположиве информације, у могућности да самостално предвиде економску будућност и донесу оптималне одлуке. Њихове одлуке су иначе оптималне за дате услове, и то важи све док се ти услови не промијене. Због свог рационалног понашања и рационалног одговора на економску политику, економски субјекти ефикасност дискретне економске политике државе свде на нулу. Типичан примјер су антиинфлационе мјере субјеката (веће плате, веће цијене роба и услуга, веће каматне стопе кредитора) као њихов одговор на политику јефтиног новца, чиме се апсорује додатна тражња-расходи и изостају реални ефекти на производњу и запосленост,

4. Због несавршене информисаности, увијек вреба ризик, нема потпуне сигурности и економски избор је увијек случајан - зато одлуке треба доносити брзо, упоредо с предвиђеним или опаженим промјенама, и рачунати са привредним "шоковима",

5. Тржиште је најбољи механизам координације одлука, а како су тржишта роба и фактора високо конкурентна тржишта гдје цијене на њима брзо реагују на промјене у сфери производње и размјене - потребно је само привреду препустити тржишту. Тржишта се сама уравнотежују, цијене и плате су еластичне и еластично се прилагођавају ситуацији тако да се могућност невољне, принудне незапослености искључује. То значи да нико неће остати незапослен ако је спреман да снизи своју плату до границе прихватљиве за послодавце.

Како је овдје ријеч о теорији, која тврди да је привреда, као и њене привредне, односно пословне одлуке, оријентисана на очекивања, да су у привреди могући шокови, али се они морају раније предвидјети и уградити у пословне одлуке предузећа (у цијене, у квалитете робе итд.) и да привредници морају бити лукавији и у односу на своје конкуренте, неизвјесну будућност и државу - овај теоријски правац тврди да није потребна државна економска политика.

Наиме, према овој школи:

- Државна политика може бити и штетна - и зато није потребна, те отуда све економске процесе треба препустити тржишту;

- Ако већ треба "нека" владина политика, долази у обзир само "неочекивана" државна економска политика, јер ако је унапријед предвиде привредни субјекти, избјећи ће је, "уфакторисаће" њена дејства и она ће постати практички безвриједна;

- Претходно речено вриједи још више, с обзиром да у условима слободних цијена и рационалних очекивања владина монетарна политика не показује потребно дејство на обим производње - чак доприноси дестабилизацију циклуса, а не њиховом стабилизовању;

- Ако су већ потребна нека економско-политичка правила за понашање и одлучивање, она су подједнако нужна и за тржишне економске агенсе и за државу.

Назначени елементи представљају кардиналне тачке тзв. **supply-side view** у расправама око економске политике. Ратекс школа је заправо и препознатљива по томе што се превасходно залаже за тзв. слободу акција привреде, односно за слободну-умјесто регулисане привреде.

3. Кејнзијански либерализам наспрам монетаристичког конзервативизма

Када је у питању економска политика, тј. државни пакети мјера и програма подршке дугорочном економском расту (економска политика за развој), односно кад је у питању стабилизација краткорочних кретања и циклуса (стабилизациона политика), не постоји потребна јединственост у мишљењима на шта треба да се концентрише држава и друге управљачке институције, и какви треба да буду њихови практични економско-политички програми.

Већ је било казано да ратекс школа (неокласична школа рационалних очекивања) не придаје економској политици државе нарочит значај (тржиште је по њој у могућности да обезбиједи потребан ниво економских агрегата), изузев ако је она изненадна и креативна и, као таква,

способна да пригуши рационална очекивања економских актера. Привредни субјекти, по правилу, добро процјењују правце дјеловања државе и најчешће успијевају да антиципирају дејства њених мјера - уграђујући их на вријеме, унапријед, у своје активности, цијене, трошкове.

Економика понуде, на што је такође било упозорено, економске мјере државе, тј. економску политику преусмјерава са сектора манипулисања тражњом на сектор пунуде - трошкова производње, као кључног лимита веће понуде. Према овој теорији, држава треба да има разумну улогу у економици, али уз ограничену (малу) државну потрошњу и прије свега оријентисану ка стимулисању раста производње. Зато економско-политички пакет економике понуде обавезно садржи мјере које воде преквалификацији и дообразовању рада, смањењу пореза, снижењу вриједности трансферних програма социјалне помоћи, производном реструктурирању, стимулисању штедње и инвестиција, економско-системској делегурацији, која је нужна у функцији јачања економских и социјалних функција бизниса, итд.

Па ипак, гледајући сектор економске политике, ово доба је прије свега обиљежено ривалством кејнзијанских струја - кејнзијанства ("активисти"), кога зову и либералном економијом и конзервативних економиста, прије свих - неокласичних монетариста. Од кејнзинанаца познати су: Франко Модилјани и Џејмс Тобин из старије генерације, а од млађих неокејнзијанаца Џорџ Акерлоф, Џанет Хелен, Оливер Бланшар, Грег Менкју, Лари Самерс, Бен Бернанке и други.

Супротстављеност гледишта ова два економско-политичка правца, нарочито су изражена поводом наредна три питања.

Прво, од њих, односи се на детерминанате нивоа инвестирања и како инвестиције подстицати.

Монетаристи се концентришу на трошковне услове профитне стопе, а кејнзијанци на услове потражње роба и услуга као факторе профитне стопе и даље инвестиција. Заправо, монетаристи мисле да је обим инвестирања одређен величином националне штедње. Мала штедња води високој каматној стопи која декаражира инвестиције. Како богатији штеде више од својих доходака, предност треба да има економска политика која води рачуна о богатим (разне стимулације, мањи порези...), јер се тако повећава маса штедње и подиже ниво инвестирања, а даље запосленост и производња, чиме добијају и сиромашни. Из ових разлога, монетаризам се зато често назива тзв. trickle - down економијом, јер ако добијају богати "капа на доле" (**"trickle-down"**) и сиромашним.

Супротно размишљају кејнзијанци. Према њима, ниво инвестиција зависи од потражње добара и услуга (а не трошковних услова производње), а то значи од доходака оних који своје дохотке одмах троше (средњи слојеви, сиромашнији слојеви), а не штеде. Кејнзијанска економија или **"trickle - up" economy** (економија - капавица окренута на горе), се зато залаже за политику која економски јача сиромашније слојеве, подижући тако њихову

Али, ваља, с тим у вези, рачунати да раст зарада обара конкурентност и инотражњу за домаћом робом, као и што се, у случају монета-

ризма, трба да има у виду и могућност позајмљивања иноштедне као потенцијалног фактора инвестирања.

Друго питање, поводом којег се оштро супротстављају мишљења неокласичних монетариста и кејнзијанаца, јесте **мјесто и улога државе** у привреди. Кензијанци су, као што је познато, за јачу улогу државе, а монетаристи за слабију, строго ограничену улогу.

Према **кејнзијанству**, ако држава троши више него што убире пореза (дефицитно пословање државе), она подиже агрегатну тражњу, а путем ове и ниво инвестиција, запослености, производње. Монетаристи се оштро противе таковој оријентацији и мишљењу, јер пословање државе, са буџетским минусом значи позајмљивање (раст јавног дуга) државе, а то подиже **каматну стопу** и тако декуражира инвестиције. Треба нагласити да су у праву и једни и други; разлике у њиховим гледањима резултат су различитих премиса од којих полазе. **Кејнзијанци** полазе од **кратког рока**, става да **увијек постоје неискориштени капацитети** и да свако брзо повећање тражње може подићи производњу и запосленост, а уз то полазе и од **једнакости** као примарне друштвене вриједности. Монетаристи пак полазе од другог рока, постојања **"пуних" капацитета и пуне запослености** (што је природно и за очекивање у дугом року, при чему би свако подизање тражње водило директно у инфлацију кад су капацитети производње већ достигнути), те од **личних слобода** које би државно мијешање у привредни живот могло угрозити. Претпоставке и једних и других су доста ригидне: тешко је узети или повјеровати, да привреда стално ради са пуним капацитетима, исто као и вјеровати да увијек има неискориштених капацитета.

Треће питање односи се на пакете **економско-политичких мјера**. Ортодоксно **кејнзијанство**, као што смо већ истакли, велики значај у стаилизацији економских токова и постизању економске равнотеже даје активної, државној, монетарној и фискалној политици. Неокејнзијанство, стојено с тзв. кембрицком школом у посткејнзијанизам, такође не доводи у питање економску улогу државе, претпостављајући додуше, стални развој институционалне сруктуре. Но, уз традиционалне полуге - монетарну и фискалну политику, модерно кејнзијанство сугерише допуну економско-политичког програма државе политиком цијена и доходака, и политиком привредног раста.

Политика доходака је актуелна нарочито зато, што се њоме може утицати на зауздавање инфлације а да се не доведе у питање развој привреде. Њен кичмени стуб чине пореске олакшице, а ту су још и - контрола цијена (поготово монопола), субвенције и компензације, кориговање цјеновних диспаритета, индексација зарада, одобравање изузетака разних врста и сл.

Монетаристичка мисао је најоштији критичар кејнзијанства, теорије која фискалној и монетарној политици даје стратешки значај и због чега је често називају политиком **"дефицитног финансирања"**, политиком **"дозирања тражње"**, **"инфлационог активизма"** или **"stop-go"**, политиком, а која се, овисно од кретања конјунктуре, ослања на дискреционо манипулисање буџетом и новчаном масом. **Неокласични монетаристи** се, не потцјењујући значај додајне тражње, превасходно

ослањају на монетарне факторе, потцијењујући значај фискалне економске политике. Њихово је мишљење, да **новац игра екстраординарну улогу** с утицајем на економске агрегате, те се с тога држава не треба пуно да мијеша у привредни живот, сем што је дужна да обезбиједи уравнотежени буџет, а у сфери новца - стабилан раст новчане масе и тврду контролу новчаних токова. Све остало треба препустити **тржишној регулацији**. Држање новчаних токова под чврстом контролом, и понашање по златном правилу („gold rule,“) монетаризма, производ је економског мишљења да се цијене колебају само под утицајем новчаног фактора, те стога новчана маса мора стабилно расти у оквирима неке усвојене дугорочне пројекције. Тако се, експлиците, сматра штетном и нагла експанзија новца помоћу штампања, као и „stop-go,“ (поћи - стани) монетарни пакет. Умјесто дискреционе новчане политике, која се везује за право на експанзију штампања новца, као правилом а стабилан дугорочан раст новчане масе од 3-5% доведен у кореспонденцију с дугорочним растом дохотка по становнику. Равномјерни раст новчане масе, према монетаристима, универзални је лијек у борби против циклуса и нестабилности. Монетаристи, поред тога, сматрају да економска политика може бити успјешна само ако је у функцији једног циља (стабилност цијена), коме треба подредити све остале, а не претпоставити реализацију више циљева (кориштење капацитета, пуна запоселност, економски раст), што чине кејнзијанци.

У склопу монетаристичких рекомандација, тј. препоруке централној банци, поред „монетарног правила“ (раст новчане масе одређен растом ДБП) и обавезе централне банке да брине о стабилности раста новчане масе, без сезонских и других колебања, важно је напоменути и то да политика централне банке мора бити, стратегијски гледано, дугорочна с кључном обавезом да заустави дефицитно финансирање државе и скрати државно учешће у расподјели и потрошњи националног дохотка. Посебно је карактеристично и залагање монетариста за елиминисање могућности да централна банка регулише стопу обавезних резерви комерцијалних банака умјесто чега предлажу увођење 100%-ног покрића кредитног ресурса готовинским депозитом или депозитима код централне банке. На тај начин, сматрају, боље се „обезбјеђују“ банкноте и чекови, сужавају мултипликативне перформансе комерцијалних банака у креацији новца и прекидају евентуални канали стихијне новчане емисије.

Неокласични монетаризам, иначе, **одбацује циљ пуне запослености** и сматра га фетишом, јер стоји на становишту да мора да постоји одређени **природни ниво незапослености**, као што и постоји нормална природна каматна стопа.

Обарање незапослености испод природног нивоа, не може се постићи без додајне инфлације, тј. раста цијена, јер свако вјештачко повећање тражње само привремено даје ефекте на запосленост и производњу, а у суштини брзо долази до раста зарада и смањује се простор за ново запошљавање (инфлација остаје, незапосленост наставља да расте).

За разлику од кејнзијанства, - које сматра да ће, ако до инфлације у "подупирању" пуне запослености већом вјештачком агрегатном тражњом и дође - са њом расти и запосленост, монетаризам - на темељу Филипсове криве, утврђује да је између незапослености и инфлације-могућ компромис (нагодба, trade off) само у кратком року. Заправо, ако се жели дугорочна стабилност цијена и растућа запосленост, новчана маса мора стабилно расти, стриктно по монетарном правилу и с ослоном на природни ниво незапослености и стабилност цијена. Државни расходи, с тим у вези, према монетаристима, морају бити строго ограничени (као и позајмице буџету) на неки дозвољени проценат од раста друштвеног бруто производа, јер јавни програми - раст државних инвестиционих расхода, и када пружају неке ефекте, производе немјерљиво више штете угрожавањем приватног предузетништва (истиснуће приватних инвестиција - „Crowding-out effect“).

Већ смо рекли да монетаристи тврдо стоје на становишту да је главни узрок инфлације раст номиналних (новчаних) надница, а што је посљедица веће понуде новца, те да постојање неке незапослености (природна стопа незапослености) у привреди не треба никада да забрињава.

И једно и друго гледиште је супротно кејнзијанском. Откуда, раније изнијети, монетаристички став да привреду, у условима стабилне новчане масе, треба препустити тржишту?

Монетаристи се залажу за **чврсту монетарну "управу"** над понудом новца (не и над каматном стопом и банкарским резервама, као што то чине кејнзијанци) и препуштање свега осталог тржишту, зато што сматрају да ће тржиште, и у случају да постоји инфлација и под условима лимитиране монетарне масе, дјеловањем каматне стопе и кретањем незапослености (тада имају тенденцију раста) држати привреду у стању подзапослености рада и капацитета све док се тзв. тврдо језгро инфлације не истопа. Кејнзијанци, међу њима нарочито Џејмс Тобин, својевремено су, оштро критиковали ове ставове монетариста, истичући као своје "аргументе", у први план изгубљену производњу и благостање због ограничења у расту новчане масе, уска грла и технолошки јаз због "одлагања" инвестиција, иманентну спорост (временска кашњења) привреде у прилагођавању промјенама, што генерише нестабилност и објективно намеће извјесна нетржишна (интервенционизам) рјешења у економици.

Напријед наведено, а и разлози који су истакнути, довољно јасно говоре зашто неокласични монетаристи, без икаквих ограда и резерви, остају на проповједу религије здравог новца и уравнотежених буџета, те зашто се залажу само за оне институционалне промјене које јачају тржишност производње и саморегулишуће функције тржишне привреде. Прилика је овдје да резимирамо претходно речено о монетаризму. Монетаризам сматра:

- тржишни систем има саморегулишућу моћ да себе равнотежно развија,
- кризе и тешкоће у привреди су могуће, а узрокује их егзогени фактор - превелико државно мијешање у привредни живот,

- из претходних разлога нужно је минимизирати државни интервенционизам јер нико не може бити паметнији од тржишта; грешке државног управљања плаћају људи сами, па да би се боље живјело - нужно је минимизирати квоту државних расхода у друштвеном производу,

- кључна полуга економске политике треба да је монетарно-кредитна политика; за њено срповођење потребна је демонополизација, приватизација, политичка воља праћена високим степеном сарадње владе - скупштине и централне банке која мора бити аутономни и одговорни друштвени институт,

- психолошки фактори, мотиви, очекивања, информисаност и сл. имају економско значење и треба их пратити и изучавати.

Кажимо на крају да се монетариста и кејнзијанци разликују и у погледу третмана **утицаја промјена новчане масе (новчане понуде) на укупну тражњу** и, према томе, на номинални чисти друштвени производ. Према кејнзијанцима, тај се утицај остварује **индиректно, преко каматне стопе** (новац уведен преко каматне стопе чини каматну стопу једним од фактора инвестиционих расхода) и инвестиционих расхода, а код неокласичних **монетариста директно**.

Литература

1. Truett L., Truett D. Macroeconomics, West Publishing Co, St. Paul, Minnesota, 1982,
2. Dornbusch Rudiger, Fischer Stanley, Macroeconomics, ruski prevod MGU-INFRA, Moskva, 1997.
3. Mankiw N.G., Macroeconomics, Harvard University. Worth Publishers, 1992.
4. Bach Georg Leland, Macroeconomics, Prentice-Hall, 1977